

E.M.(m)

Αριθμός 1759/2019

ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ

ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ

Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριό του στις 10 Μαΐου 2019, με την εξής σύνθεση: Αικ. Σακελλαροπούλου, Πρόεδρος, Σ. Χρυσικοπούλου, Μ. Πικραμένος, Αντιπρόεδροι του Συμβουλίου της Επικρατείας, Μ. Γκορτζολίδου, Ε. Αντωνόπουλος, Σ. Μαρκάτης, Α. Καλογεροπούλου, Β. Ραφτοπούλου, Θ. Αραβάνης, Κ. Πισπιρίγκος, Α. Χλαμπέα, Ηλ. Μάζος, Χρ. Ντουχάνης, Ελ. Παπαδημητρίου, Β. Πλαπούτα, Δ. Εμμανουηλίδης, Ο. Παπαδοπούλου, Μ. Σωτηροπούλου, Ι. Σύμπλης, Κ. Κονιδιτσιώτου, Α. Γαλενιανού-Χαλκιαδάκη, Αγγ. Μίντζια, Μ. Τριπολιτσιώτη, Α. Σδράκα, Χρ. Λιάκουρας, Ιφ. Αργυράκη, Ν. Σκαρβέλης, Σύμβουλοι, Φρ. Γιαννακού, Ε. Σταυρουλάκη, Δ. Τομαράς, Πάρεδροι. Από τους ανωτέρω οι Σύμβουλοι Χρ. Ντουχάνης και Α. Κονιδιτσιώτου καθώς και ο Πάρεδρος Δ. Τομαράς μετέχουν ως αναπληρωματικά μέλη, σύμφωνα με το άρθρο 26 παρ. 2 του ν. 3719/2008. Γραμματέας η Ελ. Γκίκα.

Για να δικάσει την από 20 Σεπτεμβρίου 2018 αίτηση:

των: 1) Σωματείου με την επωνυμία «ΕΝΩΣΗ ΑΘΕΩΝ», που εδρεύει στην Αθήνα ..., το οποίο παρέστη με τον δικηγόρο Βασίλειο Σωτηρόπουλο (Α.Μ. 27027), που τον διόρισε με πληρεξούσιο, 2) ..., νομίμως εκπροσωπούμενης από τους ασκούντες την επιμέλεια και τη γονική μέριμνα αυτής, μητέρα της ... και πατέρα της ..., κατοίκων ..., η οποία παρέστη με τον ίδιο ως άνω δικηγόρο, στον οποίο δόθηκε προθεσμία έως τις 29.5.2019 για τη νομιμοποίησή του, 3) ..., νομίμως εκπροσωπούμενου από τον ασκούντα την επιμέλεια και τη γονική μέριμνα αυτού, πατέρα του ..., κατοίκων ..., 4) ..., νομίμως εκπροσωπούμενου από τους ασκούντες την επιμέλεια και τη γονική μέριμνα αυτού, πατέρα του ..., κατοίκων ..., 5) ..., νομίμως εκπροσωπούμενης από τους ασκούντες την επιμέλεια και τη γονική μέριμνα αυτής, πατέρα της ... και μητέρα της ..., κατοίκων ..., οι οποίοι παρέστησαν με τον ίδιο ως άνω δικηγόρο, που τον διόρισαν με πληρεξούσιο, 6) ..., νομίμως εκπροσωπούμενης από τους ασκούντες την επιμέλεια και τη γονική μέριμνα αυτής, πατέρα της ... και μητέρα της ..., κατοίκων ..., 7) ..., νομίμως εκπροσωπούμενου από τους ασκούντες την επιμέλεια και τη γονική μέριμνα αυτού, πατέρα του ... και μητέρα του ..., κατοίκων ... και 8) ... νομίμως εκπροσωπούμενου από τους ασκούντες την επιμέλεια και τη γονική μέριμνα αυτού, πατέρα του ... και μητέρα του ..., κατοίκων ..., οι οποίοι παρέστησαν με τον ίδιο ως άνω δικηγόρο, στον οποίο δόθηκε προθεσμία έως τις 29.5.2019 για τη νομιμοποίησή του,

κατά του Υπουργού Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ο οποίος παρέστη με την Αικατερίνη Γαλάνη, Νομική Σύμβουλο του Κράτους.

Η πιο πάνω αίτηση εισάγεται στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου, κατόπιν της από 7ης Νοεμβρίου 2018 πράξης της Προέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας, λόγω της σπουδαιότητάς της, σύμφωνα με τα άρθρα 14 παρ. 2, εδάφ. α' και γ', 20 και 21 του π.Δ. 18/1989.

Με την αίτηση αυτή οι αιτούντες επιδιώκουν να ακυρωθεί η υπ' αριθ. 92091/Δ2/5.6.2018 απόφαση του Υπουργού Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων.

Η εκδίκαση άρχισε με την ανάγνωση της εκθέσεως της εισηγήτριας, Συμβούλου Μ. Τριπολιτσιώτη.

Κατόπιν το δικαστήριο άκουσε τον πληρεξούσιο των αιτούντων, ο οποίος ανέπτυξε και προφορικά τους προβαλλόμενους λόγους ακυρώσεως και ζήτησε να γίνει δεκτή η αίτηση και την αντιπρόσωπο του

Υπουργού, η οποία ζήτησε την απόρριψή της.

Μετά τη δημόσια συνεδρίαση το δικαστήριο συνήλθε σε διάσκεψη σε αίθουσα του δικαστηρίου κ α ι

Α φ ο ύ μ ε λ έ τ η σ ε τ α σ χ ε τ ι κ ά έ γ γ ρ α φ α

Σ κ έ φ θ η κ ε κ α τ ά τ ο ν Ν ό μ ο

1. Επειδή, με την κρινόμενη αίτηση, για την άσκηση της οποίας καταβλήθηκε το νόμιμο παράβολο (κωδικός πληρωμής ηλεκτρονικού παραβόλου 23445646695811190082/2018) ζητείται η ακύρωση της 92091/Δ2/5.6.2018 απόφασης του Υπουργού Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων με τίτλο «Καθορισμός του τύπου των τίτλων του Γυμνασίου» (Β' 2087/7.6.2018), κατά το μέρος που με αυτήν προβλέπεται η αναγραφή του θρησκευματος των μαθητών στο απολυτήριο, τα αποδεικτικά σπουδών και τα πιστοποιητικά σπουδών του Γυμνασίου.

2. Επειδή, κατά την συζήτηση της υπόθεσης χορηγήθηκε από την Πρόεδρο του Δικαστηρίου προθεσμία έως την 29η.5.2019 για τη νομιμοποίηση του δικηγόρου που υπογράφει το δικόγραφο της κρινόμενης αιτήσεως, σύμφωνα με το άρθρο 27 παρ. 3 του π.δ. 18/1989, όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 1 παρ. 13 του ν. 1968/1991 (Α'150). Η προθεσμία, όμως, αυτή παρήλθε άπρακτη για τους δεύτερη ..., έκτη ..., έβδομο ... και όγδοο ... από τους αιτούντες, οι οποίοι δεν νομιμοποίησαν τον δικηγόρο που υπογράφει την αίτηση με κάποιον από τους τρόπους που προβλέπει το άρθρο 27 του π.δ. 18/1989. Συνεπώς, η κρινόμενη αίτηση είναι απορριπτέα ως προς τους αιτούντες αυτούς ως απαράδεκτη, σύμφωνα με τις διατάξεις του παραπάνω άρθρου 27 του π.δ. 18/1989, όπως ήδη ισχύουν.

3. Επειδή, το άρθρο 32 παρ. 2 του π.δ. 18/1989 (Α' 8) ορίζει τα εξής: «Καταργείται ... η δίκη αν μετά την άσκηση της αίτησης ακυρώσεως και έως την πρώτη συζήτηση της υπόθεσης η προσβαλλόμενη πράξη έπαυσε για οποιοδήποτε λόγο να ισχύει, εκτός αν ο αιτών επικαλείται ιδιαίτερο έννομο συμφέρον που δικαιολογεί τη συνέχιση της δίκης. ...». Στο παραπάνω άρθρο 32 προστέθηκε, με το άρθρο 31 του ν. 3772/2009 (Α'112), παράγραφος 3, η οποία ορίζει τα εξής: «Αν η κατά την προηγούμενη παράγραφο παύση της ισχύος της προσβαλλόμενης πράξεως οφείλεται στο ότι αυτή ήταν περιορισμένης χρονικής ισχύος και μετά τη λήξη της εκδόθηκε νεότερη πράξη ομοίου περιεχομένου ή στο ότι αυτή τροποποιήθηκε ή αντικαταστάθηκε με πράξη η οποία εξακολουθεί να είναι δυσμενής για τον αιτούντα, η δίκη δεν καταργείται αν ο αιτών προβάλει με δικόγραφο, κατατιθέμενο έξι (6) πλήρεις ημέρες πριν από την πρώτη συζήτηση της υποθέσεως, σχετικό ισχυρισμό και ζητήσει τη συνέχιση της δίκης.». Με την τελευταία αυτή παρ. 3 του άρθρου 32 του π.δ. 18/1989 παρέχεται η δυνατότητα να ζητηθεί η συνέχιση της δίκης, όταν η παύση της ισχύος της προσβαλλόμενης πράξης οφείλεται στην έκδοση, μεταγενεστερώς, πράξης ομοίου περιεχομένου ή στην τροποποίηση ή αντικατάστασή της με πράξη, η οποία εξακολουθεί να είναι δυσμενής για τον αιτούντα (πρβλ. ΣτΕ 3962/2014 Ολ., 31/2013 Ολ.).

4. Επειδή, μετά την κατάθεση της κρινόμενης αίτησης, εκδόθηκε η 43479/Δ2/20.3.2019 απόφαση του Υπουργού Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων (Β' 1120/4.4.2019) με τίτλο «Καθορισμός του τύπου των τίτλων του Γυμνασίου», σύμφωνα με την οποία εξακολουθεί να προβλέπεται η αναγραφή του θρησκευματος των μαθητών στο απολυτήριο, τα αποδεικτικά σπουδών και τα πιστοποιητικά σπουδών του Γυμνασίου, με τη μόνη διαφορά, σε σχέση με την προσβαλλόμενη, να εντοπίζεται στην απαλοιφή του γένους από το ονοματεπώνυμο της μητέρας του μαθητή στον τύπο των τίτλων. Ενόψει τούτων, εκώρησε αντικατάσταση της προσβαλλόμενης απόφασης με την παραπάνω 43479/Δ2/20.3.2019 απόφαση. Με το ... "υπόμνημα" που κατέθεσαν οι αιτούντες ζητούν τη συνέχιση της δίκης, το δε παραπάνω "υπόμνημα", ορθώς ερμηνευόμενο, αποτελεί δικόγραφο του άρθρου 32 παρ. 3 του π.δ. 18/1989, εφόσον με αυτό ζητείται η ακύρωση και της ανωτέρω νεότερης 43479/Δ2/20.3.2019 απόφασης, η οποία αποτελεί πλέον και τη μόνη παραδεκτώς προσβαλλόμενη πράξη.

5. Επειδή, το πρώτο αιτούν σωματείο με την επωνυμία «Ένωση Αθέων» αποσκοπεί, σύμφωνα με το άρθρο 2 του καταστατικού του, στην προώθηση της εκκοσμίκευσης της πολιτείας, της θρησκευτικής ελευθερίας, του ανθρωπισμού, του σκεπτικισμού, του ορθολογισμού, της κριτικής σκέψης και της αθεϊστικής οπτικής. Ειδικότερα, σκοποί του σωματείου είναι, κατά το ανωτέρω άρθρο, μεταξύ άλλων, ο διαχωρισμός εκκλησίας και κράτους, ο θρησκευτικός αποχρωματισμός των δημόσιων υπηρεσιών και του κράτους εν γένει, η διεκδίκηση ίσης αντιμετώπισης των πολιτών από το κράτος ανεξαρτήτως των θρησκευτικών ή φιλοσοφικών τους πεποιθήσεων και η υπεράσπιση της θρησκευτικής ελευθερίας και των δικαιωμάτων των αθρήσκων, αθέων και αγνωστικιστών διά της νομικής οδού. Περαιτέρω, στο άρθρο 3 του καταστατικού του σωματείου, μεταξύ των μέσων για την επίτευξη του σκοπού του, αναφέρεται και η υποβολή ενδίκων βοηθημάτων στις αρμόδιες δικαστικές αρχές, όταν προκύψει ζήτημα για το οποίο η Ένωση προκρίνει μία τέτοια δράση ως πρόσφορη για την ίδια ή τα μέλη της. Εν προκειμένω, το πρώτον αιτούν προβάλλει ότι έχει έννομο συμφέρον για την άσκηση της κρινόμενης αίτησης, διότι, κατόπιν συνάντησης των εκπροσώπων του με τον Αναπληρωτή Υπουργό Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων στις 6.8.2015, είχε υποβάλει στο Υπουργείο Παιδείας το με αρ. πρωτ. ... αίτημα για την κατάργηση της αναγραφής του θρησκευάτος των μαθητών στα απολυτήρια της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, το αίτημα, όμως, αυτό απορρίφθηκε με την έκδοση της προσβαλλόμενης απόφασης. Οι τρίτος, τέταρτος και πέμπτη από τους αιτούντες, κατά τη σειρά αναγραφής τους στο δικόγραφο της αιτήσεως, οι οποίοι παρέστησαν νομίμως κατά τα προεκτεθέντα, είναι μαθητές γυμνασίου, εκπροσωπούμενοι από τους γονείς τους, και δηλώνουν ότι δεν επιθυμούν να αναγράφεται το θρήσκευμα στους τίτλους σπουδών τους του γυμνασίου, καθώς και ότι, εφόσον το πεδίο "ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ" περιλαμβάνεται στον τύπο των τίτλων, ακόμη και το ενδεχόμενο το πεδίο αυτό να μην συμπληρωθεί αποτελεί μη νόμιμη αποκάλυψη ευαίσθητου προσωπικού δεδομένου τους. Ενόψει τούτων, το μεν πρώτο αιτούν σωματείο ως εκ των καταστατικών σκοπών του (πρβλ. ΣτΕ Ολομ. 660, 926/2018), οι δε λοιποί παραπάνω αιτούντες ως εκ της μαθητικής τους ιδιότητας, έχουν έννομο συμφέρον για την άσκηση της αιτήσεως, και είναι αβάσιμοι οι αντίθετοι ισχυρισμοί που προβάλλει το Δημόσιο, με τους οποίους ειδικότερα υποστηρίζει αφενός ότι το πρώτο αιτούν σωματείο στερείται του απαιτούμενου ιδιαίτερου νομικού δεσμού με την προσβαλλόμενη πράξη, διότι οι καταστατικοί σκοποί του είναι διατυπωμένοι με τρόπο εξαιρετικά γενικό και διότι δεν προβάλλει ότι οι λοιποί αιτούντες είναι εγγεγραμμένα μέλη του, που θίγονται από την εν λόγω πράξη, και αφετέρου ότι οι αιτούντες μαθητές δεν πλήττονται από τη ρύθμιση, διότι ο κανόνας είναι η μη καταγραφή του θρησκευάτος στους τίτλους σπουδών.

6. Επειδή, στο άρθρο 89 παρ. 2 περ. β' του ν. 4485/2017 (Α' 114), κατ' εξουσιοδότηση του οποίου εκδόθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση, προβλέπονται τα εξής: "Τα θέματα της περίπτωσης δ' της παρ. 11 του άρθρου 5 του ν. 1566/1985 (Α' 167) ρυθμίζονται εφεξής με απόφαση του Υπουργού Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Με όμοια απόφαση ρυθμίζονται στα γυμνάσια τα θέματα που αφορούν: α) τις διδακτικές περιόδους, β) τις εγγραφές, τις μετεγγραφές, τη φοίτηση, τις απουσίες των μαθητών, γ) τις ενέργειες παιδαγωγικού χαρακτήρα που αποφασίζονται, τα παιδαγωγικά μέτρα που επιβάλλονται στους μαθητές, τα αρμόδια όργανα και τη διαδικασία για την επιβολή των μέτρων, καθώς και τον χαρακτηρισμό της διαγωγής των μαθητών, ύστερα από εισήγηση του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (Ι.Ε.Π.), δ) τα τηρούμενα υπηρεσιακά βιβλία και έντυπα, καθώς και τον τύπο και τη φύλαξή τους, και ε) τον τύπο και το περιεχόμενο των απολυτηρίων και των λοιπών τίτλων σπουδών". Με την προσβαλλόμενη απόφαση καθορίζεται ο τύπος των τίτλων των γυμνασίων, δημόσιων και ιδιωτικών, σύμφωνα με τα συνημμένα υποδείγματα, τα οποία αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της. Ειδικότερα, για κάθε τύπο γυμνασίου (δημόσιο ημερήσιο, δημόσιο εσπερινό, ιδιωτικό ημερήσιο και ιδιωτικό εσπερινό), περιλαμβάνονται υποδείγματα απολυτηρίου γυμνασίου, αποδεικτικού απόλυσης γυμνασίου, αποδεικτικού σπουδών Α', Β' και Γ' τάξης και πιστοποιητικού σπουδών. Σε όλα τα παραπάνω υποδείγματα, στα προσωπικά στοιχεία του μαθητή περιλαμβάνεται και το θρήσκευμα. Στο 58499/Δ2/12.4.2019 έγγραφο απόψεων του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων προς το Δικαστήριο αναφέρεται ότι η συμπλήρωση του πεδίου "Θρήσκευμα" στους απολυτήριους τίτλους του Γυμνασίου δεν είναι υποχρεωτική. Ειδικότερα, στο ανωτέρω έγγραφο σημειώνεται ότι, σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ. 3 της 10645/ΓΔ4/22.1.2018 κοινής απόφασης του Υπουργού και του Υφυπουργού Παιδείας,

Ερευνας και Θρησκευμάτων, στοιχεία που δεν αναγράφονται στις ταυτότητες ή στα πιστοποιητικά γέννησης, δεν καταχωρίζονται στα υπηρεσιακά βιβλία και έντυπα (κατά την εγγραφή ή κατά τη διάρκεια της φοίτησης του μαθητή), εκτός αν δηλώνονται με υπεύθυνη δήλωση του ν. 1599/1986 (Α' 75) των γονέων ή του κηδεμόνα του μαθητή, η δήλωση δε αυτή μπορεί να υποβληθεί προκειμένου να χορηγηθεί απαλλαγή του μαθητή από το μάθημα των θρησκευτικών, κατά το άρθρο 25 παρ. 3 της παραπάνω υπουργικής απόφασης και την 12773/Δ2/23.1.2015 εγκύκλιο του ΥΠΠΕΘ ή για τη δικαιολόγηση απουσιών μαθητών του ρωμαιοκαθολικού δόγματος, του εβραϊκού θρησκευάτος και του μουσουλμανικού θρησκευάτος κατά συγκεκριμένες εορτές, σύμφωνα με το άρθρο 24 παρ. 1 περ. γ' της ίδιας υπουργικής απόφασης, και, επομένως, η καταχώριση στοιχείων, όπως το θρήσκευμα, που δεν αναγράφεται στα προσκομιζόμενα από τον γονέα ή τον κηδεμόνα έγγραφα, δεν συντελείται με πρωτοβουλία του διευθυντή της σχολικής μονάδας. Στο άρθρο 11 της πιο πάνω υπουργικής απόφασης 10645/ΓΔ4/22.1.2018 (Β' 120/23.1.2018) ορίζεται ότι "1. Τα στοιχεία που καταχωρίζονται κατά την εγγραφή ή κατά τη διάρκεια φοίτησης του/της μαθητή/τριας στο Ατομικό του Δελτίο είναι α. στοιχεία ταυτότητας δηλαδή: αα) επώνυμο, ββ) όνομα, γγ) επώνυμο και όνομα πατέρα, δδ) επάγγελμα πατέρα, εε) επώνυμο και όνομα μητέρας, στ) ... ι) θρήσκευμα .β. ... 2. Τα στοιχεία που καταχωρίζονται κατά την εγγραφή ή κατά τη διάρκεια φοίτησης του/της μαθητή/τριας στο Μητρώο Μαθητών/τριών είναι α. στοιχεία ταυτότητας δηλαδή: αα) επώνυμο, ββ) όνομα, γγ) επώνυμο και όνομα πατέρα, δδ) επώνυμο και όνομα μητέρας, εε) ... ζζ) θρήσκευμα. β. ... 2. ... 3. Στοιχεία που δεν αναγράφονται στις ταυτότητες ή στα πιστοποιητικά γέννησης δεν καταχωρίζονται στα υπηρεσιακά βιβλία και έντυπα, εκτός αν δηλώνονται με υπεύθυνη δήλωση του ν.1599/1986 (Α' 75) των γονέων ή του κηδεμόνα του/της μαθητή/τριας". Περαιτέρω, στην παρ.1 του άρθρου 24 της ίδιας υπουργικής απόφασης προβλέπεται ότι "1. Όλες οι απουσίες των μαθητών/τριών καταχωρίζονται στο Βιβλίο Φοίτησης (απουσιολόγιο). Για το χαρακτηρισμό της φοίτησης των μαθητών/τριών δεν λαμβάνονται υπόψη: α) ... γ) Απουσίες μαθητών/τριών α) του Ρωμαιοκαθολικού Δόγματος κατά τις εορτές του Μνηστήρος Ιωσήφ, της Αγίας Δωρεάς και από την προηγούμενη μέχρι την επομένη του Λατινικού Πάσχα, β) του Εβραϊκού θρησκευάτος την προηγούμενη και την 1η του Εβραϊκού Πάσχα, γ) του Μουσουλμανικού θρησκευάτος κατά τις ημέρες των εορτών Εϊντ Αλ – Φιτρ (Σεκερ Μπαϊράμ) και Εϊντ Αλ – Αντκά (Κουρμπάν Μπαϊράμ), καθώς και την επομένη ημέρα αυτών. Για να μην ληφθούν υπόψη οι απουσίες της περίπτωσης αυτής, πρέπει να υποβληθεί υπεύθυνη δήλωση του ν.1599/1986 (Α' 75), όπως αυτός έχει τροποποιηθεί και ισχύει, του/της μαθητή/τριας ή του κηδεμόνα του/της εάν είναι ανήλικος/η για το θρήσκευμα. δ) ...". Τέλος, στην παρ.3 του άρθρου 25 της παραπάνω υπουργικής απόφασης ορίζεται ότι "Δυνατότητα απαλλαγής των μαθητών/τριών από το μάθημα των Θρησκευτικών παρέχεται σύμφωνα με την με αρ.πρωτ, 12773/Δ2/23/01/2015 εγκύκλιο του ΥΠΠΕΘ". Στην εν λόγω εγκύκλιο προβλέπεται, μεταξύ άλλων, ότι "... Η απαλλαγή από το μάθημα των Θρησκευτικών χορηγείται ύστερα από υπεύθυνη δήλωση του ν.1599/1986 του ίδιου του μαθητή (αν είναι ενήλικος) ή και των δύο γονέων του (αν είναι ανήλικος), στην οποία θα αναφέρεται ότι ο μαθητής δεν είναι Χριστιανός Ορθόδοξος και εξ αυτού επικαλείται λόγους θρησκευτικής συνείδησης, χωρίς να είναι υποχρεωτική η αναφορά του θρησκευάτος στο οποίο ανήκει, εκτός αν το επιθυμεί ... Εφόσον χορηγηθεί απαλλαγή από το μάθημα των Θρησκευτικών για τους ανωτέρω λόγους, στο πεδίο "ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ" του Ατομικού Δελτίου μαθητή και του απολυτηρίου τίτλου δεν θα συμπληρώνεται ένδειξη που να είναι αντίθετη με το περιεχόμενο της υπεύθυνης δήλωσης, η οποία υποβλήθηκε για τη χορήγηση της απαλλαγής ...". Από την προσβαλλόμενη απόφαση, η οποία ρυθμίζει κανονιστικώς τον ενιαίο τύπο των απολυτηρίων τίτλων και αποδεικτικών σπουδών του γυμνασίου, με πανομοιότυπη απεικόνιση όλων των πεδίων στα συνημμένα υποδείγματα, δεν προκύπτει ότι η συμπλήρωση του πεδίου "ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ" είναι προαιρετική. Περαιτέρω, από τις διατάξεις του άρθρου 11 παρ.3 της παραπάνω 10645/ΓΔ4/ 22.1.2018 υπουργικής απόφασης, τις οποίες επικαλείται η Διοίκηση στο προαναφερόμενο έγγραφο απόψεών της, συνάγεται ότι, σε αντίθεση προς τους ισχυρισμούς της, οι διατάξεις αυτές αφορούν τα υπηρεσιακά βιβλία και έντυπα, τα οποία αποτελούν διάφορη κατηγορία (στοιχ. δ') σε σχέση με το απολυτήριο και τους λοιπούς τίτλους σπουδών (στοιχ. ε) στην εξουσιοδοτική διάταξη, και, συνεπώς, η συμπλήρωση του πεδίου "ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ" στο απολυτήριο και τους τίτλους σπουδών δεν συναρτάται κατ' αρχήν προς την αναγραφή του θρησκευάτος στην ταυτότητα ή το πιστοποιητικό γέννησης του μαθητή. Εξάλλου, και από τις ρυθμίσεις της ανωτέρω 12773/Δ2/23/01/2015 εγκυκλίου, στην οποία παραπέμπει η παρ.3 του άρθρου 25 της ίδιας υπουργικής απόφασης, προκύπτει ότι προβλέπεται η συμπλήρωση του πεδίου

“ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ” στον απολυτήριο τίτλο, το περιεχόμενο του οποίου δεν πρέπει να έρχεται σε αντίθεση με το περιεχόμενο της υπεύθυνης δήλωσης, την οποία υπέβαλε ο μαθητής για τη χορήγηση απαλλαγής από το μάθημα των Θρησκευτικών. Από τα ανωτέρω στοιχεία συνάγεται ότι η αναγραφή του θρησκευάτος στο απολυτήριο, τους τίτλους και τα αποδεικτικά σπουδών του γυμνασίου, η οποία καθορίζεται με την προσβαλλόμενη απόφαση, όπως αντικαταστάθηκε, είναι κατ' αρχήν υποχρεωτική.

7. Επειδή, το Σύνταγμα, στο άρθρο 13, ορίζει τα εξής: «1. Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη. Η απόλαυση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις καθενός. 2. Κάθε γνωστή θρησκεία είναι ελεύθερη και τα σχετικά με τη λατρεία της τελούνται ανεμπόδιστα υπό την προστασία των νόμων. Η άσκηση της λατρείας δεν επιτρέπεται να προσβάλλει τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη. Ο προσηλυτισμός απαγορεύεται. 3. Οι λειτουργοί όλων των γνωστών θρησκειών υπόκεινται στην ίδια εποπτεία της Πολιτείας και στις ίδιες υποχρεώσεις απέναντί της, όπως και οι λειτουργοί της επικρατούσας θρησκείας. 4. Κανένας δεν μπορεί, εξαιτίας των θρησκευτικών του πεποιθήσεων, να απαλλαγεί από την εκπλήρωση των υποχρεώσεων προς το Κράτος ή να αρνηθεί να συμμορφωθεί προς τους νόμους. 5. ...».

8. Επειδή, με το παραπάνω άρθρο 13 του Συντάγματος κατοχυρώνεται το ατομικό δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας. Το ατομικό αυτό δικαίωμα, που υπόκειται μόνο στους προβλεπόμενους από το ίδιο το Σύνταγμα περιορισμούς, περιλαμβάνει την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης αφ' ενός (παρ. 1) και την ελευθερία εκδήλωσης των θρησκευτικών πεποιθήσεων αφ' ετέρου, με ρητή αναφορά στην ανεμπόδιστη άσκηση της λατρείας κάθε γνωστής θρησκείας (παρ. 2). Οι διατάξεις της παρ. 1 του άρθρου αυτού, με τις οποίες προστατεύεται η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης και επιβάλλεται η ίση μεταχείριση, ανεξάρτητα από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις, στην απόλαυση όχι μόνο των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων, αλλά όλων των δικαιωμάτων που αναγνωρίζει η έννομη τάξη καθιερώνεται δηλαδή η θρησκευτική ισότητα, είναι διατάξεις θεμελιώδεις, ως μη υποκείμενες, σύμφωνα με το άρθρο 110 παραγρ. 1 του Συντάγματος, σε αναθεώρηση. Εξ άλλου η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης διακηρύσσεται ως απαραβίαστη, χωρίς να τάσσεται κανένας περιορισμός, υποκείμενη συνεπώς μόνον στους περιορισμούς της παραγράφου 4 του άρθρου αυτού, ενώ η ελευθερία εκδήλωσης των θρησκευτικών πεποιθήσεων, ειδικότερη μορφή της οποίας αποτελεί η άσκηση της λατρείας, υπόκειται επί πλέον στους περιορισμούς που επιβάλλονται από τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη. Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης, με την οποία προστατεύεται προεχόντως το ενδιάθετο φρόνημα του ατόμου αναφορικά με το θείο από κάθε κρατική επέμβαση, περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, και το δικαίωμα του ατόμου να μην αποκαλύπτει το θρήσκευμα που ακολουθεί ή τις θρησκευτικές εν γένει πεποιθήσεις του. Κανένας δεν μπορεί να εξαναγκασθεί με οποιονδήποτε τρόπο, να αποκαλύψει είτε αμέσως είτε εμμέσως, το θρήσκευμα ή τις θρησκευτικές εν γένει πεποιθήσεις του, υποχρεούμενος σε πράξεις ή παραλείψεις από τις οποίες θα τεκμαίρεται η ύπαρξη ή η ανυπαρξία τους. Και καμία κρατική αρχή ή κρατικό όργανο δεν επιτρέπεται να επεμβαίνουν στον απαραβίαστο, κατά το Σύνταγμα, χώρο αυτό της συνείδησης του ατόμου και να αναζητούν το θρησκευτικό του φρόνημα, πολύ δε περισσότερο να επιβάλλουν την εξωτερική των όποιων πεποιθήσεων του ατόμου αναφορικά με το θείο. Διάφορο είναι το ζήτημα της οικειοθελούς προς τις κρατικές αρχές γνωστοποίησης του θρησκευάτος του ατόμου, η οποία όμως γίνεται με πρωτοβουλία του και για την άσκηση συγκεκριμένων δικαιωμάτων που αναγνωρίζει η έννομη τάξη για την προστασία της θρησκευτικής ελευθερίας, όπως η ίδρυση ναού ή ευκτηρίου οίκου, η ίδρυση σωματείου θρησκευτικού χαρακτήρα κλπ (ΣτΕ 2280 – 2286/2001 Ολομ.). Συνεπώς, η αναγραφή του θρησκευάτος σε δημόσια έγγραφα, όπως εν προκειμένω το απολυτήριο, τα αποδεικτικά σπουδών και τα πιστοποιητικά σπουδών του γυμνασίου, η οποία επιβάλλεται κατ' αρχήν ως υποχρεωτική με την προσβαλλόμενη απόφαση, συνιστά παραβίαση του άρθρου 13 του Συντάγματος.

9. Επειδή, περαιτέρω, η θρησκευτική ελευθερία, υπό τη θετική της έκφανση, της εκδήλωσης δηλαδή των θρησκευτικών πεποιθήσεων, συνίσταται στο δικαίωμα του καθενός να εκδηλώνει ανεμπόδιστα το θρήσκευμα ή τις θρησκευτικές εν γένει πεποιθήσεις του με ποικίλους τρόπους, ατομικά ή από κοινού με

άλλους, ιδιωτικά ή δημόσια, εφ' όσον δεν προσβάλλει τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη και υπό τους περιορισμούς της παρ. 4 του άρθρου 13 του Συντάγματος. Ωστόσο, η ελευθερία αυτή δεν περιλαμβάνει και το δικαίωμα των ατόμων να εκδηλώνουν το θρήσκευμα που ακολουθούν ή τις θρησκευτικές εν γένει πεποιθήσεις τους με την αναγραφή τους, όταν το επιθυμούν, και σε δημόσια έγγραφα, όπως είναι οι προαναφερόμενοι τίτλοι σπουδών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το άρθρο 13 του Συντάγματος όχι μόνο δεν παρέχει τέτοια αξίωση στους φορείς του δικαιώματος της θρησκευτικής ελευθερίας, άλλωστε τούτο ως ατομικό δικαίωμα θεμελιώνει κατ' αρχήν μόνον αξίωση του ατόμου έναντι της κρατικής εξουσίας για αποχή από επεμβάσεις των οργάνων της που θα παρεμπόδιζαν την άσκησή του και όχι αξίωση θετικής ενέργειας, αλλά απαγορεύει και την προαιρετική αναγραφή του θρησκειώματος ή των θρησκευτικών εν γένει πεποιθήσεων στους απολυτήριους τίτλους και τα πιστοποιητικά σπουδών, τα οποία συνιστούν έγγραφα αποδεικτικά της φοίτησης, της επίδοσης και της ολοκλήρωσης ενός σταδίου εκπαίδευσης των μαθητών και όχι μη συναφών προς τα πραγματικά αυτά γεγονότα πληροφοριών, όπως είναι οι θρησκευτικές πεποιθήσεις. Η αντίθετη ερμηνεία θα είχε ως συνέπεια την προσβολή της θρησκευτικής ελευθερίας, υπό την αρνητική της έκφανση, εκείνων των Ελλήνων, οι οποίοι δεν θα επιθυμούσαν να εκδηλώσουν τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις με αυτόν τον τρόπο, αναιρώντας παράλληλα και τη θρησκευτική ουδετερότητα του Κράτους, όσον αφορά την άσκηση του παραπάνω δικαιώματος, που επιβάλλεται από το άρθρο 13 του Συντάγματος. Πράγματι, όσοι Έλληνες αρνηθούν να αναγράφεται το θρήσκευμα ή οι θρησκευτικές τους πεποιθήσεις σε τίτλους σπουδών, οι οποίοι μάλιστα επιδεικνύονται σε κάθε αρχή και υπηρεσία καθώς και σε οποιονδήποτε ιδιώτη για την πιστοποίηση των σπουδών και γνώσεων του κατόχου τους σε όλη τη διάρκεια του μετέπειτα βίου του, αναγκάζονται να αποκαλύψουν εμμέσως και οιονεί δημόσια, μία πλευρά της ενδιάθετης στάσης τους απέναντι στο θείο. Ταυτόχρονα δε διαφοροποιούνται παρά τη θέλησή τους από εκείνους τους Έλληνες που ομολογούν τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις με την αναγραφή τους στους τίτλους σπουδών. Πέραν τούτων, η αναγραφή του θρησκειώματος στα απολυτήρια και τους τίτλους σπουδών παρέχει και έδαφος ενδεχόμενων διακρίσεων, δυσμενών ή ευμενών, και ενέχει, συνεπώς, τον κίνδυνο προσβολής της θρησκευτικής ισότητας, που κατοχυρώνεται με τη θεμελιώδη διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 13 του Συντάγματος (πρβλ. ΣτΕ 2280 – 2289/2001 Ολομ.). Τα ανωτέρω ισχύουν, αντίστοιχα, και για τους τίτλους σπουδών που χορηγούνται από ιδιωτικά σχολεία, δεδομένου ότι το περιεχόμενο των τίτλων αυτών, οι οποίοι είναι ισότιμοι προς τους αντίστοιχους των δημόσιων σχολείων (βλ. άρθρο 17 του ν. 682/1977, Α' 244, πρβλ. ΣτΕ Ολομ. 2376/1988, 1684/1974), καθορίζεται ομοίως από το Κράτος, κατά τρόπο ενιαίο με τους αντίστοιχους τίτλους της δημόσιας εκπαίδευσης (πρβλ. ΣτΕ 1685/1974 Ολομ.), όπως συμβαίνει εν προκειμένω με την προσβαλλόμενη απόφαση, με αποτέλεσμα να υφίσταται, και στην περίπτωση αυτή, κίνδυνος διαφοροποίησης και διακρίσεων από την τυχόν προαιρετική αναγραφή του θρησκειώματος στα εν λόγω έγγραφα. Συνεπώς, η αναγραφή του θρησκειώματος στα απολυτήρια, τους τίτλους και τα αποδεικτικά σπουδών του Γυμνασίου, η οποία προβλέπεται με την προσβαλλόμενη απόφαση, όπως αντικαταστάθηκε, ακόμη και αν είναι προαιρετική, ακόμη δηλαδή και αν γίνεται με τη συγκατάθεση ή την πρωτοβουλία του μαθητή ή των γονέων του ή με την πρόβλεψη του σχετικού πεδίου στον τύπο του τίτλου, το οποίο μπορεί να παραμείνει κενό, συνιστά παραβίαση του άρθρου 13 του Συντάγματος, οι δε αντίθετοι ισχυρισμοί του Δημοσίου είναι απορριπτέοι ως αβάσιμοι. Για τους ανωτέρω λόγους, αυτεπαγγέλτως εξεταζόμενους, η απόφαση αυτή δεν είναι νόμιμη, κατά το πληττόμενο μέρος της, και πρέπει να ακυρωθεί.

10. Επειδή, στο άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (ΕΣΔΑ), που κυρώθηκε με το ν.δ. 53/1974 (Α' 256), προβλέπεται ότι «Παν πρόσωπον δικαιούται εις τον σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του. 2. Δεν επιτρέπεται να υπάρξη επέμβασις δημοσίας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αύτη προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον το οποίον, εις μίαν δημοκρατικήν κοινωνίαν, είναι αναγκαίον διά την εθνικήν ασφάλειαν, την δημοσίαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ευημερίαν της χώρας, την προάσπισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων», στο άρθρο 9 ότι: «Παν πρόσωπον δικαιούται εις την ελευθερίαν σκέψεως, συνειδήσεως και θρησκείας. Το δικαίωμα τούτο επάγεται την ελευθερίαν αλλαγής θρησκείας ή πεποιθήσεων, ως και την ελευθερίαν εκδηλώσεως της

θρησκείας ή των πεποιθήσεων μεμονωμένως ή συλλογικώς, δημοσία ή κατ' ιδίαν, διά της λατρείας, της παιδείας και της ασκήσεως των θρησκευτικών καθηκόντων και τελετουργιών», και στο άρθρο 14 ότι «Η χρήση των αναγνωριζομένων εν τη παρούση Συμβάσει δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθή ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσης, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνικήν μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως».

11. Επειδή, με την κρινόμενη αίτηση προβάλλεται ότι και μόνο με την αναγραφή του πεδίου "ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ" στους τίτλους και στα πιστοποιητικά του γυμνασίου παραβιάζονται οι διατάξεις των άρθρων 8, 9 και 14 της ΕΣΔΑ, διότι προσβάλλεται η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης, και μάλιστα στην αρνητική της διάσταση, που κατοχυρώνεται από το άρθρο 9 της Σύμβασης, σε συνδυασμό με το άρθρο 14 αυτής, με τα οποία απαγορεύονται οι διακρίσεις λόγω θρησκειότητας, αφού, ακόμη και αν μείνει το πεδίο κενό ή συμπληρωθεί με μία παύλα, οι μαθητές οδηγούνται σε αποκάλυψη των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων, δεδομένου ότι όσοι από αυτούς δεν επιθυμούν να δηλώσουν το θρήσκευμά τους υφίστανται δυσμενή διάκριση λόγω θρησκειότητας σε σχέση με εκείνους που δεν εκφράζουν αντίρρηση για την καταγραφή του.

12. Επειδή, η θρησκευτική ελευθερία που κατοχυρώνεται με το άρθρο 9 της ΕΣΔΑ περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τόσο την ελευθερία εκδήλωσης των θρησκευτικών πεποιθήσεων, όσο και το δικαίωμα του ατόμου να μην υποχρεούται να αποκαλύψει, αμέσως ή εμμέσως, αυτές τις πεποιθήσεις του. Συνεπώς, επίσημα έγγραφα, όπως το δελτίο ταυτότητας ή οι τίτλοι σπουδών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενόψει και των ποικίλων χρήσεων τους, δεν προορίζονται για την άσκηση του δικαιώματος εκδήλωσης των θρησκευτικών πεποιθήσεων καθενός, συνιστούν εντελώς απρόσφορο πεδίο για την άντληση πληροφοριών ως προς τις σχέσεις των πολιτών με το κράτος στα πλαίσια των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται με τη Σύμβαση, το δε περιεχόμενό τους δεν μπορεί να διαμορφώνεται σύμφωνα με τη βούληση των ενδιαφερομένων. Επομένως, δεν προκύπτει η ύπαρξη οποιουδήποτε λόγου που να καθιστά αναγκαία την αναγραφή του θρησκειότητας στα έγγραφα αυτά. Εξάλλου, η τυχόν αναγραφή του θρησκειότητας στα παραπάνω επίσημα έγγραφα ενέχει τον κίνδυνο διακριτικής μεταχείρισης των κατόχων τους στις σχέσεις τους με τη διοίκηση ή και στις επαγγελματικές τους σχέσεις, ενώ ακόμη και η προαιρετική αναγραφή του θρησκειότητας μπορεί να οδηγήσει σε αρνητικές ή θετικές διακρίσεις μεταξύ των προσώπων που θα επιλέξουν να εκδηλώσουν το θρήσκευμά τους και εκείνων που θα αφήσουν κενό ή θα θέσουν μία παύλα στο σχετικό πεδίο (πρβλ. ΕΔΔΑ Σοφιανόπουλος κ.λπ. κατά Ελλάδος, 12.12.2002 επί του παραδεκτού, 1988/02, 1997/02, 1977/02, Sinan Isik κατά Τουρκίας, 2.2.2010, 21924/05, Grzelak κατά Πολωνίας, 15.6.2010, 7710/02, Wasmuth κατά Γερμανίας, 17.2.2011, 12884/2003). Κατόπιν τούτων, η αναγραφή του θρησκειότητας στο απολυτήριο και στους λοιπούς τίτλους και πιστοποιητικά του Γυμνασίου, υποχρεωτική ή προαιρετική, που προβλέπεται με την προσβαλλόμενη απόφαση, παραβιάζει τις διατάξεις των άρθρων 9 και 14 της ΕΣΔΑ, κατά τα βασίμως προβαλλόμενα.

13. Επειδή, το Σύνταγμα, στο άρθρο 9Α, ορίζει ότι: «Καθένας έχει δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση, ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα, των προσωπικών του δεδομένων, όπως νόμος ορίζει. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων διασφαλίζεται από ανεξάρτητη αρχή, που συγκροτείται και λειτουργεί, όπως νόμος ορίζει». Με τον ν. 2472/1997 «Προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα» (Α' 50) μεταφέρθηκε στην εσωτερική έννομη τάξη η οδηγία 95/46/ΕΚ «για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών» (L 281/1995). Στο άρθρο 2 του νόμου αυτού ορίζονται τα εξής: «Για τους σκοπούς του παρόντος νόμου νοούνται ως: α. «Δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, κάθε πληροφορία που αναφέρεται στο υποκείμενο των δεδομένων. Δεν λογίζονται ως δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τα στατιστικής φύσεως συγκεντρωτικά στοιχεία, από τα οποία δεν μπορούν πλέον να προσδιορισθούν τα υποκείμενα των δεδομένων. β. «Ευαίσθητα δεδομένα», τα δεδομένα που αφορούν στη φυλετική ή εθνική προέλευση, στα πολιτικά φρονήματα, στις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, [...] γ. «Υποκείμενο των δεδομένων», το φυσικό πρόσωπο στο οποίο αναφέρονται τα δεδομένα και του οποίου η ταυτότητα είναι γνωστή ή μπορεί να εξακριβωθεί, δηλαδή μπορεί να προσδιορισθεί αμέσως

ή εμμέσως, ιδίως βάσει αριθμού ταυτότητας ή βάσει ενός ή περισσότερων συγκεκριμένων στοιχείων που χαρακτηρίζουν την υπόστασή του από άποψη φυσική, βιολογική, ψυχική, οικονομική, πολιτιστική, πολιτική ή κοινωνική. δ. «Επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα» («επεξεργασία»), κάθε εργασία ή σειρά εργασιών που πραγματοποιείται, από το Δημόσιο ή από νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου ή ιδιωτικού δικαίου ή ένωση προσώπων ή φυσικό πρόσωπο με ή χωρίς τη βοήθεια αυτοματοποιημένων μεθόδων και εφαρμόζονται σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, όπως η συλλογή, η καταχώριση, η οργάνωση, η διατήρηση ή αποθήκευση, η τροποποίηση, η εξαγωγή, η χρήση, η διαβίβαση, η διάδοση ή κάθε άλλης μορφής διάθεση, η συσχέτιση ή ο συνδυασμός, η διασύνδεση, η δέσμευση (κλείδωμα), η διαγραφή, η καταστροφή. ε. [όπως η περίπτωση αυτή αντικαταστάθηκε με την παρ. 2 του άρθρου 18 του ν. 3471/2006 (Α 133)] «Αρχείο δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα» («αρχείο»), κάθε διαρθρωμένο σύνολο δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, τα οποία είναι προσιτά με γνώμονα συγκεκριμένα κριτήρια. ... ια. ...». Τέλος, στο άρθρο 4 του ίδιου νόμου, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 20 του ν. 3471/2006 (Α 133) και φέρει τον τίτλο «Χαρακτηριστικά δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα», ορίζεται ότι: «1. Τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα για να τύχουν νόμιμης επεξεργασίας πρέπει: α) Να συλλέγονται κατά τρόπο θεμιτό και νόμιμο για καθορισμένους, σαφείς και νόμιμους σκοπούς και να υφίστανται θεμιτή και νόμιμη επεξεργασία εν όψει των σκοπών αυτών. β) Να είναι συναφή, πρόσφορα και όχι περισσότερα από όσα κάθε φορά απαιτείται εν όψει των σκοπών της επεξεργασίας. γ) ...". Ήδη, με τον Γενικό Κανονισμό (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016 «για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών», (L 119/4.5.2016), ο οποίος, σύμφωνα με το άρθρο 99 αυτού, τίθεται σε εφαρμογή στις 25 Μαΐου 2018 σε όλα τα Κράτη-Μέλη της ΕΕ, αντικαθίσταται η παραπάνω Οδηγία 95/46/ΕΚ. Με τον Κανονισμό αυτόν ορίζεται, στο άρθρο 1, ότι: «1. Ο παρών κανονισμός θεσπίζει κανόνες που αφορούν την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και κανόνες που αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. 2. Ο παρών κανονισμός προστατεύει θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες των φυσικών προσώπων και ειδικότερα το δικαίωμά τους στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. 3. ...» και, στο άρθρο 2, ότι: «1. Ο παρών κανονισμός εφαρμόζεται στην, εν όλω ή εν μέρει, αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, καθώς και στη μη αυτοματοποιημένη επεξεργασία τέτοιων δεδομένων τα οποία περιλαμβάνονται ή πρόκειται να περιληφθούν σε σύστημα αρχειοθέτησης. 2. ...". Περαιτέρω, στο άρθρο 4, αναφέρονται τα ακόλουθα: «Για τους σκοπούς του παρόντος κανονισμού νοούνται ως: 1) "δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα" : κάθε πληροφορία που αφορά ταυτοποιημένο ή ταυτοποιήσιμο φυσικό πρόσωπο ("υποκείμενο των δεδομένων"): το ταυτοποιήσιμο φυσικό πρόσωπο είναι εκείνο του οποίου η ταυτότητα μπορεί να εξακριβωθεί, άμεσα ή έμμεσα, ιδίως μέσω αναφοράς σε αναγνωριστικό στοιχείο ταυτότητας, όπως όνομα, σε αριθμό ταυτότητας, σε δεδομένα θέσης, σε επιγραμμικό αναγνωριστικό ταυτότητας ή σε έναν ή περισσότερους παράγοντες που προσιδιάζουν στη σωματική, φυσιολογική, γενετική, ψυχολογική, οικονομική, πολιτιστική ή κοινωνική ταυτότητα του εν λόγω φυσικού προσώπου, 2) "επεξεργασία" : κάθε πράξη ή σειρά πράξεων που πραγματοποιείται με ή χωρίς τη χρήση αυτοματοποιημένων μέσων, σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα ή σε σύνολα δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως η συλλογή, η καταχώριση, η οργάνωση, η διάρθρωση, η αποθήκευση, η προσαρμογή ή η μεταβολή, η ανάκτηση, η αναζήτηση πληροφοριών, η χρήση, η κοινολόγηση με διαβίβαση, η διάδοση ή κάθε άλλη μορφή διάθεσης, η συσχέτιση ή ο συνδυασμός, ο περιορισμός, η διαγραφή ή η καταστροφή, 3) ... 11) "συγκατάθεση" του υποκειμένου των δεδομένων : κάθε ένδειξη βουλήσεως, ελεύθερη, συγκεκριμένη, ρητή και εν πλήρει επιγνώσει, με την οποία το υποκείμενο των δεδομένων εκδηλώνει ότι συμφωνεί, με δήλωση ή με σαφή θετική ενέργεια, να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν, 12) ...». Εξάλλου, στο άρθρο 5, με τίτλο "Αρχές που διέπουν την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα", προβλέπεται ότι "1. Τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα: α) υποβάλλονται σε σύννομη και θεμιτή επεξεργασία με διαφανή τρόπο σε σχέση με το υποκείμενο των δεδομένων (νομιμότητα, αντικειμενικότητα και διαφάνεια). β) συλλέγονται για καθορισμένους, ρητούς και νόμιμους σκοπούς και δεν υποβάλλονται σε περαιτέρω επεξεργασία κατά τρόπο ασυμβίβαστο προς τους σκοπούς αυτούς. Η περαιτέρω επεξεργασία για σκοπούς αρχειοθέτησης προς το δημόσιο συμφέρον, ή σκοπούς επιστημονικής ή ιστορικής έρευνας ή στατιστικούς σκοπούς δεν θεωρείται ασύμβατη με τους

αρχικούς σκοπούς, σύμφωνα με το άρθρο 89 παράγραφος 1 (“περιορισμός του σκοπού”). γ) ... δ) ... 2. ...”. Τέλος, στο άρθρο 9 του Κανονισμού, με τίτλο “Επεξεργασία ειδικών κατηγοριών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα”, προβλέπονται τα εξής: «1. Απαγορεύεται η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αποκαλύπτουν τη φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις ή τη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση, καθώς και η επεξεργασία γενετικών δεδομένων, βιομετρικών δεδομένων με σκοπό την αδιαμφισβήτητη ταυτοποίηση προσώπου, δεδομένων που αφορούν την υγεία ή δεδομένων που αφορούν τη σεξουαλική ζωή φυσικού προσώπου ή τον γενετήσιο προσανατολισμό. 2. Η παράγραφος 1 δεν εφαρμόζεται στις ακόλουθες περιπτώσεις: α) το υποκείμενο των δεδομένων έχει παράσχει ρητή συγκατάθεση για την επεξεργασία αυτών των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για έναν ή περισσότερους συγκεκριμένους σκοπούς, εκτός εάν το δίκαιο της Ένωσης ή κράτους μέλους προβλέπει ότι η απαγόρευση που αναφέρεται στην παράγραφο 1 δεν μπορεί να αρθεί από το υποκείμενο των δεδομένων, β) η επεξεργασία είναι απαραίτητη για την εκτέλεση των υποχρεώσεων και την άσκηση συγκεκριμένων δικαιωμάτων του υπευθύνου επεξεργασίας ή του υποκειμένου των δεδομένων στον τομέα του εργατικού δικαίου και του δικαίου κοινωνικής ασφάλισης και κοινωνικής προστασίας, εφόσον επιτρέπεται από το δίκαιο της Ένωσης ή κράτους μέλους ή από συλλογική συμφωνία σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο παρέχοντας κατάλληλες εγγυήσεις για τα θεμελιώδη δικαιώματα και τα συμφέροντα του υποκειμένου των δεδομένων, γ) η επεξεργασία είναι απαραίτητη για την προστασία των ζωτικών συμφερόντων του υποκειμένου των δεδομένων ή άλλου φυσικού προσώπου, εάν το υποκείμενο των δεδομένων είναι σωματικά ή νομικά ανίκανο να συγκατατεθεί, δ) η επεξεργασία διενεργείται, με κατάλληλες εγγυήσεις, στο πλαίσιο των νόμιμων δραστηριοτήτων ιδρύματος, οργάνωσης ή άλλου μη κερδοσκοπικού φορέα με πολιτικό, φιλοσοφικό, θρησκευτικό ή συνδικαλιστικό στόχο και υπό την προϋπόθεση ότι η επεξεργασία αφορά αποκλειστικά τα μέλη ή τα πρώην μέλη του φορέα ή πρόσωπα τα οποία έχουν τακτική επικοινωνία μαζί του σε σχέση με τους σκοπούς του και ότι τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα δεν κοινοποιούνται εκτός του συγκεκριμένου φορέα χωρίς τη συγκατάθεση των υποκειμένων των δεδομένων, ε) η επεξεργασία αφορά δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τα οποία έχουν προδήλως δημοσιοποιηθεί από το υποκείμενο των δεδομένων, στ) η επεξεργασία είναι απαραίτητη για τη θεμελίωση, άσκηση ή υποστήριξη νομικών αξιώσεων ή όταν τα δικαστήρια ενεργούν υπό τη δικαιοδοτική τους ιδιότητα, ζ) η επεξεργασία είναι απαραίτητη για λόγους ουσιαστικού δημόσιου συμφέροντος, βάσει του δικαίου της Ένωσης ή κράτους μέλους, το οποίο είναι ανάλογο προς τον επιδιωκόμενο στόχο, σέβεται την ουσία του δικαιώματος στην προστασία των δεδομένων και προβλέπει κατάλληλα και συγκεκριμένα μέτρα για τη διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των συμφερόντων του υποκειμένου των δεδομένων, η) η επεξεργασία είναι απαραίτητη για σκοπούς προληπτικής ή επαγγελματικής ιατρικής, εκτίμησης της ικανότητας προς εργασία του εργαζομένου, ιατρικής διάγνωσης, παροχής υγειονομικής ή κοινωνικής περίθαλψης ή θεραπείας ή διαχείρισης υγειονομικών και κοινωνικών συστημάτων και υπηρεσιών βάσει του ενωσιακού δικαίου ή του δικαίου κράτους μέλους ή δυνάμει σύμβασης με επαγγελματία του τομέα της υγείας και με την επιφύλαξη των προϋποθέσεων και των εγγυήσεων που αναφέρονται στην παράγραφο 3, θ) η επεξεργασία είναι απαραίτητη για λόγους δημόσιου συμφέροντος στον τομέα της δημόσιας υγείας, όπως η προστασία έναντι σοβαρών διασυννοριακών απειλών κατά της υγείας ή η διασφάλιση υψηλών προτύπων ποιότητας και ασφάλειας της υγειονομικής περίθαλψης και των φαρμάκων ή των ιατροτεχνολογικών προϊόντων, βάσει του δικαίου της Ένωσης ή του δικαίου κράτους μέλους, το οποίο προβλέπει κατάλληλα και συγκεκριμένα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών του υποκειμένου των δεδομένων, ειδικότερα δε του επαγγελματικού απορρήτου, ή ι) η επεξεργασία είναι απαραίτητη για σκοπούς αρχειοθέτησης προς το δημόσιο συμφέρον, για σκοπούς επιστημονικής ή ιστορικής έρευνας ή για στατιστικούς σκοπούς σύμφωνα με το άρθρο 89 παράγραφος 1 βάσει του δικαίου της Ένωσης ή κράτους μέλους, οι οποίοι είναι ανάλογοι προς τον επιδιωκόμενο στόχο, σέβονται την ουσία του δικαιώματος στην προστασία των δεδομένων και προβλέπουν κατάλληλα και συγκεκριμένα μέτρα για τη διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των συμφερόντων του υποκειμένου των δεδομένων. 3. ...».

14. Επειδή, σύμφωνα με το άρθρο 2 περ. α' και β' του ν. 2472/1997 και ήδη το άρθρο 4 περ. 1 και 2 του Κανονισμού 2016/679, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις αποτελούν δεδομένο προσωπικού χαρακτήρα, και

μάλιστα ευαίσθητο. Από τις ίδιες διατάξεις και από τα άρθρα 4 παρ. 1 περ. α και β του ν.2472/1997 και ήδη 5 παρ. 1 περ. α και β και 9 παρ. 1 του Κανονισμού προκύπτει περαιτέρω ότι τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, όπως εν προκειμένω οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, για να τύχουν νόμιμης επεξεργασίας, πρέπει να συλλέγονται κατά τρόπο θεμιτό και νόμιμο για καθορισμένους, σαφείς και νόμιμους σκοπούς και να υφίστανται θεμιτή και νόμιμη επεξεργασία εν όψει των σκοπών αυτών, καθώς και να είναι συναφή, πρόσφορα και όχι περισσότερα από όσα κάθε φορά απαιτείται εν όψει των σκοπών της επεξεργασίας (ΣΤΕ 2280, 2282/2001 Ολομ., 2255/2005, πρβλ. 518/2018). Τέλος, από τα άρθρα 2 περ. δ του ν.2472/1997 και 4 παρ. 2 του Κανονισμού 2016/679 προκύπτει ότι η καταχώριση του θρησκευτήματος των μαθητών στο απολυτήριο, τα αποδεικτικά σπουδών και τα πιστοποιητικά σπουδών του Γυμνασίου, ανεξαρτήτως αν είναι υποχρεωτική ή προαιρετική, συνιστά μορφή επεξεργασίας δεδομένου προσωπικού χαρακτήρα που πρέπει να πληροί τις πιο πάνω προϋποθέσεις. Όπως, όμως, αναφέρθηκε στις προηγούμενες σκέψεις, η αναγραφή αυτή του θρησκευτήματος στους παραπάνω τίτλους παραβιάζει το άρθρο 13 παρ. 1 του Συντάγματος καθώς και τα άρθρα 9 και 14 της ΕΣΔΑ. Συνεπώς, η προσβαλλόμενη απόφαση, όπως αντικαταστάθηκε, με την οποία προβλέπεται επεξεργασία ευαίσθητου προσωπικού δεδομένου χωρίς να υπάρχει νόμιμος σκοπός, έρχεται σε αντίθεση και με τα άρθρα 2 περ. β, 4 παρ. 1 περ. α και β του ν.2472/1997 και 5 παρ. 1 περ. α και β και 9 παρ. 1 του Γενικού Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679, όπως βασίμως προβάλλουν οι αιτούντες.

15. Επειδή, κατόπιν των ανωτέρω, η κρινόμενη αίτηση πρέπει να γίνει δεκτή και η 43479/Δ2/20.3.2019 απόφαση του Υπουργού Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων (Β' 1120/4.4.2019) να ακυρωθεί, κατά το μέρος που με αυτήν προβλέπεται η αναγραφή του θρησκευτήματος των μαθητών στο απολυτήριο, τα αποδεικτικά σπουδών και τα πιστοποιητικά σπουδών του Γυμνασίου.

Δ ι ά τ α ύ τ α

Απορρίπτει την αίτηση ως προς τους δεύτερη, έκτη, έβδομο και όγδοο από τους αιτούντες.

Δέχεται αυτήν ως προς τους λοιπούς αιτούντες.

Ακυρώνει την 43479/Δ2/20.3.2019 απόφαση του Υπουργού Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων (Β' 1120/4.4.2019, σύμφωνα με το σκεπτικό.

Διατάσσει την απόδοση του παραβόλου στους αιτούντες, ως προς τους οποίους γίνεται δεκτή η αίτηση.

Επιβάλλει στο Δημόσιο τη δικαστική δαπάνη των αιτούντων, ως προς τους οποίους γίνεται δεκτή η αίτηση, η οποία ανέρχεται σε εννιακόσια είκοσι (920) ευρώ.

Η διάσκεψη έγινε στην Αθήνα στις 28 Ιουνίου 2019 και η απόφαση δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2019.

Η Πρόεδρος Η Γραμματέας

Αικ. Σακελλαροπούλου Ελ. Γκίκα

./.